ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ
1960

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΠΟΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ

Ὑπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον τίτλον θὰ δημοσιεύω ἐφεξῆς μικρὰ σημειώματα, γλωσσικοῦ κυρίως ὑλικοῦ, ἀποθησαυρισθέντα κατὰ τὰς μελέτας μου τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, τυχαίως καὶ οὐχὶ κατὰ σύστημα. Δηλαδὴ δὲν προϋποθέτουν αἱ μικραὶ αὗται πραγματεῖαι οὔτε λεξικογράφησιν τῶν συγγραφέων οὔτε συστηματικὴν ἔρευναν, πολλῷ μᾶλλον ἱστορικὴν διαπραγμάτευσιν τῶν ὅρων. Παρὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, νομίζω ὅτι αἱ συναγωγαὶ τῶν χωρίων καὶ αἱ παρατηρήσεις μου θὰ εἶναι ὠφέλιμοι εἴς τε τὴν λεξικογραφίαν καὶ τὴν ἑρμηνευτικήν, ἐμμέσως δὲ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν.

1. Βυθοὶ λήθης.

Τὸ ὕδωρ τῆς λήθης (πρβλ. RE ἐν λέξει) ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ παλαιότερον καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ βυθοῦ (τῶν ὑδάτων) τῆς λήθης. Καὶ ὑπῆρχε πάντοτε ὁ φόβος ν' ἀμνημονήσωμεν τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων, οἱ δ' ἱστορικοὶ καὶ ἀπομνημονευματογράφοι κατατείνουν εἰς τὸ ν' ἀντιδράσουν κατὰ τῆς λήθης, αἰωνίζοντες τὰ ἄξια μνήμης ἔργα, κατὰ τῆς ἐπηρείας τοῦ χρόνου.

Ἤδη οἱ ἱστορικοὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος, προλογίζοντες τὰ ἔργα αὐτῶν ἀναφέρουν σχετικῶς πρὸς τὴν λήθην: Ὁ Προκόπιος ὁ Καισαρεὺς *«τοὺς πολέμους ξυνέγραψεν... ὥς πη αὐτῶν ἑκάστῳ ξυνηνέχθη γενέσθαι, ὡς μὴ ἔργα ὑπερμεγέθη ὁ μέγας αἰὼν λόγου ἔρημα χειρωσάμενος τῇ τε λήθῃ αὐτὰ καταπρόηται καὶ παντάπασιν ἐξίτηλα θῆται»* (Ὑπὲρ πολέμων I, 1, Haury, σ. 4, στ. 1-7). Ὁ δ' Ἀγαθίας ὁ Σχολαστικὸς λέγει ὅτι *«Καλὸν μέν τι χρῆμα καὶ εὔδαιμον νῖκαι πολέμων καὶ τρόπαια, πόλεών τε ἀποικισμοὶ καὶ ἀγλαΐσματα καὶ ἅπαντα ὁπόσα μεγάλα τε καὶ ἀξιάγαστα ἔργα. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιάδε δόξαν μέν τινα καὶ ἡδονὴν τοῖς κτησαμένοις ἐπάγει, ἀποβιοῦσι δὲ αὐτοῖς καὶ ἐκεῖσε οἰχομένοις οὔτι μάλα ἐθέλουσιν ἕπεσθαι, ἀλλὰ καὶ λήθη παρεμπεσοῦσα ἐπικαλύπτει καὶ παρατρέπει τὰς ἀληθεῖς τῶν πράξεων ἀποβάσεις»* (Ἱστοριῶν Α', Προοίμ., Bonn, σ. 4, στ. 1-7).

Ε.Υ. ... Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰ. καὶ ἑξῆς ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν λήθην εἶναι συχνή, προκειμένου νὰ δικαιολογηθῇ ἡ διάσωσις παλαιῶν γνώσεων[1] ἰδίᾳ δ' ὅμως προκειμένου περὶ τῶν ἱστορικῶν. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὅρου «*λήθης βυθὸς*» δὲν εἶναι εὕρημα τῶν ἱστοριογράφων, ἐξ ὅσων τοὐλάχιστον γνωρίζω. Εἰς τὴν προσφώνησιν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον († 959) εἰς τὰ λεγόμενα τοῦ Κασσιανοῦ Βάσου Γεωπονικὰ (ἡ παραπομπὴ ἤδη ὑπάρχει εἰς τὸν Thes. L. Gr.) ἀναγινώσκομεν «*Φιλοσοφίαν τε καὶ ῥητορικὴν ἤδη παρερρυηκυίας καὶ πρὸς ἀχανῆ βυθὸν τῆς λήθης καταδεδυκυίας, εὐμηχάνως καὶ συνετῶς ἀνειλκύσω, τὴν κραταιάν σου χεῖρα ταύταις προσεπιδοὺς*» (Γεωπ. Προοίμ. H. Beckh, 4), Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ εἰκόνα ὁ βασιλεὺς ἐκτείνει τὴν σώζουσαν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἀνελκύει τὰς τὸ πρὶν βυθισθείσας ἐπιστήμας, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φιλολογίαν, λησμονηθείσας εἰς τὸν ἀχανῆ πυθμένα τῆς λήθης!

Ἄλλως ἔχει ἡ εἰκὼν εἰς τὸ κείμενον Λέοντος τοῦ Διακόνου (τοῦ δεκάτου ὑπερμεσοῦντος αἰῶνος), προλογίζοντος τὴν ἱστορίαν του: «*ἐπεὶ οὖν λυσιτελὲς ἡ ἱστορία μετὰ τῶν ἄλλων βιωφελῶν χρῆμα τελεῖν ὡμολόγηται, ἅτε τὰ θνητὰ ἀναβιώσκειν ἢ ἀνηβάσκειν παρεχομένη, καὶ μὴ ἐῶσα τοῖς τῆς λήθης βυθοῖς παρασύρεσθαί τε καὶ συγκαλύπτεσθαι...*» (Ἱστορία Α', Bonn, σ. 4, στ. 5-9), ὅπου ἡ ἀνανεώτρια καὶ συντηροῦσα εἰς ζωὴν τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, χρήσιμος δὲ κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν Ἱστορία, δὲν ἀφήνει τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις νὰ παρασυρθοῦν καὶ συγκαλυφθοῦν ἀπὸ τοὺς βυθοὺς τῆς λήθης.

Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς (1018-1078) δικαιολογῶν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς συγγραφῆς τῆς Χρονογραφίας, δι' ἐποχὴν διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχον ἱστοριογράφοι, μεταξὺ ἄλλων λέγει: «*ἐπειδὴ γὰρ χρόνῳ ἤδη τὸν λόγον ἡ τῆς ἱστορίας συναγωγὴ ἐπιλέλοιπεν, ὡς κινδυνεύειν τε μακρῷ τῷ χρόνῳ καλυφθῆναι τὰ πράγματα, καὶ ὅσον ἐπὶ τούτῳ τῷ μέρει τοὺς ἄνω χρόνους μὴ ἐσχηκέναι ὑπόστασιν, διὰ ταῦτά με βοηθῆσαι ἠξίουν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, καὶ μὴ τὰ μὲν ἄνω που πρὸ ἡμῶν ἀναγραφῆς παρὰ τῶν μεταγενεστέρων ἠξιῶσθαι, τὰ δὲ ἐφ' ἡμῶν πεπραγμένα λήθης καλυφθῆναι βυθοῖς*» (Χρονογρ. VI, XXII,5-11, Renauld).

---

1. Λέων ὁ Σοφὸς εἰς τὸ Προοίμιον τῶν Τακτικῶν του: «*Νῦν δὲ τῆς τακτικῆς καὶ στρατηγικῆς καταστάσεως ἐπ' οὐκ ὀλίγους χρόνους ἀμελουμένης, ἵνα μὴ λέγω καὶ εἰς παντελῆ περιελθούσης λήθης... πολλὰ δυσχερῆ διαφόρως ὁρῶμεν συμβαίνοντα*» (Migne, PG 107, 1863, στ. 673, 4 § 7).

Δωδώνη τ. ΙΙ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

᾽Αλλ᾽ ἡ ὡραιοτέρα καὶ παραστατικωτέρα διατύπωσις ὀφείλεται εἰς τὴν πορφυρογέννητον Ἄνναν Κομνηνὴν († 1148). Αὕτη εἰς τὸ προοίμιον τῆς ἱστορίας της, δικαιολογοῦσα καλλιεπῶς τὴν συγγραφήν, λέγει: «*Ῥέων ὁ χρόνος ἀκάθεκτα καὶ ἀεί τι κινούμενος παρασύρει καὶ παραφέρει πάντα τὰ ἐν γενέσει καὶ ἐς βυθὸν ἀφανείας καταποντοῖ ὅπου μὲν οὐκ ἄξια λόγου πράγματα, ὅπου δὲ μεγάλα τε καὶ ἄξια μνήμης, καὶ τά τε ἄδηλα φύων κατὰ τὴν τραγῳδίαν καὶ τὰ φανέντα ἀποκρυπτόμενος. ᾽Αλλ᾽ ὅ γε λόγος ὁ τῆς ἱστορίας ἔρυμα καρτερώτατον γίνεται τῷ τοῦ χρόνου ῥεύματι καὶ ἵστησι τρόπον τινὰ τὴν ἀκάθεκτον τούτου ῥοὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γινόμενα πάντα, ὁπόσα ὑπερείληφε, ξυνέσει καὶ περισφίγγει καὶ οὐκ ἐᾷ διολισθαίνειν εἰς λήθης βυθούς*» (Προοίμιον, 1, Leib). ᾽Εδῶ ὁ χρόνος (ὁ μέγας αἰὼν τοῦ Προκοπίου, ὁ γέρων πονηρὸς καὶ τῶν ἔργων ἐχθρὸς καὶ πάσης μνήμης, ὡς θὰ εἴπῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ ᾽Ανδρ. Κάλβος, ᾽Ωδαὶ Δ΄, ι΄) εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ καταποντισμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων εἰς τὴν ἀφάνειαν, κατ᾽ αὐτοῦ δ᾽ ἀνθίσταται τὸ ὀχυρὸν τῆς ῾Ιστορίας καὶ ἐμποδίζει τὴν πτῶσιν εἰς τοὺς βυθοὺς τῆς λήθης. ῾Η δ᾽ ῾Ιστορία ἐδῶ ὁρίζεται ὡς «*λόγος ὁ τῆς ἱστορίας*», μάθησις δηλονότι καὶ παίδευσις (γραπτὴ διαπραγμάτευσις) καὶ οὐχὶ προφορικὴ πρὸς τοὺς ἐπερχομένους διάσωσις διὰ τῆς παραδόσεως.

῾Ο δωδέκατος αἰὼν διὰ δύο τοὐλάχιστον ἀκόμη ἁγιολογικῶν κειμένων παραδίδει τὴν ἔκφρασιν «*λήθης βυθοῖς*», ἀλλ᾽ ἐντοπισμένην εἰς τὸν κίνδυνον νὰ περιπέσουν εἰς λήθην αἱ βασικαὶ περὶ τῶν μονῶν διατάξεις τῶν κτιτόρων. Οὕτω εἰς τὴν «*῾Υποτύπωσιν καὶ ἑρμηνείαν... τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ*» τοῦ ἔτους 1111 ἀναγινώσκομεν: «*διὸ καὶ ἄξιον τὰ περὶ ταύτης γραφῇ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ συνδιαφθείροιτο τῷ χρόνῳ καὶ λήθης βυθοῖς παραδοθείη, οἷα τὰ πολλὰ συνδιαφθείρειν οἶδε καὶ κρύπτειν ὁ χρόνος*» (᾽Α. Π. Κεραμεύς, Noctes Petrop., 1913, 6,7-9· πρβλ. αὐτόθι, 6,26-27). Καὶ ὁ ἅγιος Νεόφυτος ὁ Ἔγκλειστος τῆς Κύπρου (1134-1219) παραγγέλλει: «*Ἵνα δὲ μὴ λήθης βυθοῖς ταῦτα πάντα τὸ εὐληθάργητον καταδύσειεν, ἐπισκήπτομεν, ἀδελφοί, τρίτον ἐφ᾽ ἑκάστου ἐνιαυτοῦ ἀναγινώσκειν τὴν παροῦσαν διάταξιν καὶ τοὺς κανόνας ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ, ὅτε οὐδεὶς λείπει τῶν ἀδελφῶν*» (Κυπρ. Σπουδαὶ ΚΒ΄, 1958, 173, ᾽Ι. Π. Τσικνόπουλος).

Νομίζω ὅτι ἀπὸ τῶν κειμένων τούτων φαίνεται ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἄννης Κομνηνῆς προχωροῦσα εἰς ποιητὰς καὶ πεζογράφους. Οὕτω ὁ

Ε.Ε.Δ.Α της Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Μιχαὴλ Γλυκᾶς (ιβ′ αἰ.) εἰς τοὺς στίχους οὓς ἔγραψε καθ' ὃν κατεσχέθη καιρόν,

σοφῶν ἀρχαίων ἤκουσα, πολλὰς ἀνέγνων βίβλους...
τὴν γνῶσιν σχεῖν πειρώμενος πάντων καὶ τῶν τυχόντων
καὶ μὴ καταβαπτίζεσθαι βυθῷ τῆς ἀγνωσίας.

(στ. 2, 6-7, Τσολάκης).

Ὁ δὲ πολὺς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης († 1222), ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐγράφησαν «*Στίχοι ἐπὶ τῇ ἀρχετύπῳ ἀνιστορήσει πόλεως Ἀθηνῶν*», ἀποκλαίων τὴν χαθεῖσαν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ζῶσαν ὡς τὴν εἶχε συλλάβει, ἔγραφεν:

Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἦν οὐδαμοῦ φεῦ προσβλέπειν
αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀοίδιμον πόλιν
τὴν δυσαρίθμου καὶ μακραίωνος χρόνου
λήθης βυθοῖς κρύψαντος, ἠφαντωμένην,
ἐρωτολήπτων ἀτεχνῶς πάσχω πάθος...

(Mercati, 4-8).

Εἰς μὲν τὸν Γλυκᾶν ἡ λήθη ἐγένετο ἀγνωσία, εἰς δὲ τὸν ἀπαισιόδοξον καὶ μεμψίμοιρον Χωνιάτην ἡ ὑπὸ τοῦ χρόνου καταστροφὴ ἔχει ἤδη συντελεσθῇ καὶ ἡ ἰδεατὴ εἰκὼν τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισεν ἐκ τῆς μελέτης τῶν συγγραφέων «*ἠφάντωται*».

Τὰ ἀκολουθοῦντα χωρία εἶναι εἰλημμένα ἐξ ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων.

Ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης (1217-1282) ἑρμηνεύων τὴν κοινὴν παρὰ τοῖς σπουδαίοις τῶν ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου συνείδησιν περὶ τῆς ἀμεροληψίας τοῦ ἱστοριογράφου λέγει: «*οὔτε (γοῦν) πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ καὶ πρὸς εὔνοιαν συγγράφειν χρεὼν ἐστι τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ, ἣν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν, παραδοθῆναι τὰ ὑπό τινων γεγενημένα, εἴτ' ἀγαθὰ εἴτε φαῦλα τυγχάνοιεν*» (Χρονικὴ Συγγραφή, Heisenberg, σ. 4,18-22).

Ὁ Γεώργιος Κεδρηνὸς (ιβ′ αἰ.) λέγει: «*οἶδε (γὰρ) ἡ ἀνάγνωσις ἀνάμνησιν ἐμποιεῖν, ἡ δ' ἀνάμνησις τρέφειν καὶ μεγαλύνειν τὴν μνήμην, ὥσπερ τοὐναντίον ἡ ἀμέλεια καὶ ῥᾳστώνη ἐπιφέρειν ἀμνηστίαν, ᾗ τινι πάντως ἕπεται λήθη, ἀμαυροῦσα καὶ συγχέουσα*

τὴν μνήμην τῶν πεπραγμένων» (Σύνοψις Ἱστοριῶν, Bonn, I, σ. 6,7-11). Ὁ κοινὸς τόπος δὲν ἔχει ἄμεσον ἐξάρτησιν ἐκ τῶν προηγουμένων. Ἀπεναντίας συμβαίνει μὲ τὰ χωρία τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ (ιδ΄ αἰ.), εἰς ἃ ἤδη ἔχει παραπέμψει ὁ Thes. L. Gr.

Εἰς τὸ πρῶτον γίνεται λόγος περὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου (ιβ΄-ιγ΄ αἰ.) τοῦ γνωστοῦ ὡς Γεωργίου τοῦ Κυπρίου (πατρ. 1283-1289): *«καὶ ἦν τηνικαῦτα ἀνὴρ ἐν λόγοις ἐπίσημος τῷ βασιλικῷ συγκατειλεγμένος κλήρῳ Γεώργιος ὁ ἐκ Κύπρου, ὃς τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς εὐγενῆ τῆς Ἑλλάδος ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀττικίζουσαν γλῶσσαν ἐκείνην, πάλαι πολὺν ἤδη χρόνον λήθης κρυβέντα βυθοῖς, φύσεως δεξιότητι καὶ φιλοπονίᾳ τελεωτέρᾳ πρὸς φῶς ἤγαγε καὶ οἱονεί τινα ἐχαρίσατο ἀναβίωσιν»* (Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, Bonn, I, σ. 163,9-15). Τὸ χωρίον συναπτέον μᾶλλον πρὸς τὸ ἐκ τοῦ προοιμίου τῶν Γεωπονικῶν. Ἡ χρῆσις τῆς ὑπὸ τοῦ χρόνου ῥιφθείσης εἰς λήθης βυθὸν ἀττικῆς γλώσσης εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει τὸ ἀντίστοιχόν της πρὸς τὴν παλαιὰν βασιλικὴν ἐθιμοτυπίαν, λησμονηθεῖσαν σὺν τῷ χρόνῳ, ἐν τῷ ἑπομένῳ χωρίῳ: *«ὡς κινδυνεύειν ἐντεῦθεν λήθης καταδῦναι βυθοῖς τὰ τῆς βασιλικῆς εὐταξίας ἔθιμα, ὧν τὴν μνήμην κατὰ διαδοχὴν οἱ βασιλεῖς τοῖς ὀψιγόνοις παρέπεμπον»* (αὐτόθι I, σ. 565,24-5 - 566,1).

Τέλος τὸν Ἀκροπολίτην ἀκολουθεῖ ὁ συμπιλήσας τὸ Chronicon Maius τοῦ Γεωργίου Σφραντζῆ (1401-1478) ἐν τῷ προοιμίῳ, ὅπου: *«οὔτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ καὶ πρὸς εὔνοιαν συγγράφειν χρεὼν ἐστι τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ, ἣν ὁ χρόνος ⟨οἶδε γεννᾶν, παραδοθῆναι⟩ τὴν ἱστορίαν»* (Chr. Maius, προοίμιον, Παπαδόπουλος, σ. 6,5-9). Ἐκεῖ τὸ δεύτερον *«ἱστορία»* δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ πρῶτον, τὸ κυριολεκτούμενον, σημαῖνον, κατὰ δημωδεστέραν τινὰ ἀντίληψιν, οἰκειοτέραν εἰς τὸν διασκευαστήν, ἁπλῶς τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων[1].

Πόσον ἐπέδωκεν ἡ ἔκφρασις λήθης βυθοῖς φαίνεται ἐκ προοιμίου σιγιλλίου τὸ ὁποῖον ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γαβριὴλ

1. Ἐπίδρασίν τινα τοῦ *λήθης βυθοῖς* εὑρίσκω εἰς τὸ χωρίον «(ἐπὶ τοῦτο προήγμεθα) *πρὸς τὸ μὴ τάφῳ σιγῆς παραπέμπεσθαι τὰ πρὸς ἀκρόασιν ἄξια, τοῖς κατὰ δύναμιν ἐγχειρεῖν λόγοις ἑκάστοτε»*. Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης (Τσάρας, Θεσσαλονίκη 1958), σ. 6,3-5.

Γ' ἐξαπέλυσε τῷ 1706. Δεδομένου ὅτι οἱ πατριαρχικοὶ νοτάριοι ἀντέγραφον (ἢ ἐτροποποίουν) προηγουμένων μολυβδοβούλλων κ.ἄ. ἐγγράφων τὰς εἰσαγωγάς, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ τοῦ 1706 ἔχει πρότυπον πολὺ παλαιότερον ἢ πάντως ἀναγόμενον εἰς παλαιοτέρους χρόνους. Λέγει λοιπὸν τὸ σιγίλλιον «*Ἔθος σὺν ἄλλοις καὶ τοῦτο χρήσιμον ὄντως... ἀνανεοῦν... καὶ κρατύνειν τὰ ἐπ' εὐλόγοις αἰτίαις φθάσαντα συντελεσθῆναι τοῖς πιστοῖς φιλεργήματα πρὸς διαμονὴν αὐτῶν καὶ συντήρησιν ἀμετάπτωτον· οὗτος καὶ γὰρ τῆς σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας ὁ τρόπος ἐστὶ τῶν ὑπὸ χρόνων πραγμάτων συρρεῖν τε τῷ χρόνῳ ῥέοντι καὶ ἀπορρεῖν πεφυκότων... ἧς τινος* (ἀνανεώσεως) *ἀμελουμένης, ἡ χρονικὴ περιπέτεια λήθης βυθοῖς παραπέμπουσα τὰ καλῶς ποτε ἐναρξάμενα ἐκπίπτειν ταῦτα τοῦ εἶναι παρασκευάζει, καὶ ἄρδην ἐκ μέσου ποιεῖται*». (Πρβλ. Δ. Α. Ζακυθηνόν, Ἑλληνικὰ Β', 1929, σσ. 401-402,1-15).

Παρὰ τῷ ἱστορικῷ Δούκᾳ (Ἱστορία, σ. 499,19-21 Grecu) ἀναγινώσκομεν «*Ὁ δὲ προρρηθεὶς Οὐζοὺν Χασὰν ἡγεμὼν εἰς τὰ τῆς Περσίδος ὅρια, ἐπάνω ὀρέων σὺν τοῖς αὐτοῦ διέτριβε, μὴ ἔχων ἰσχὺν ἀποπροσωπίσαι τῷ τυράννῳ* [Μωάμεθ Β']». *Ἀποπροσωπίσαι* ἔχει ὁ κῶδιξ P, ἐνῶ οἱ ἐκδόται διώρθωσαν ὁ μὲν Bullialdus (1649) *καταπροσωπίσαι*, ὁ δὲ Im. Bekker (1834, Bonn) *καταπροσωπῆσαι*. Ὁ νέος ἐκδότης Vasile Grecu ἐν τῷ ὑπομνήματι μὲν προτείνει fortasse *ἐπιπροσωπῆσαι*, ἐν δὲ τῷ Index verborum (σ. 446) *ἀποπροσωπίζω τινὶ* ἀποδίδει: abstergo faciem ut aliquem obviam habere possim!

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἀπὸ προσώπου ἐμφανίζει τίς τινα, ὥστε τὸ *ἀποπροσωπίζω* (εἴτε πλασθὲν τοῦ Δούκα, εἴτε κοινολεκτούμενον) οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ἐμφανίζω ἑαυτόν. Τὸ χωρίον δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἑξῆς: «Ὁ δὲ προρρηθεὶς Οὐζοὺν Χασὰν ἡγεμὼν εἰς τὰ ὅρια τοῦ Περσικοῦ κράτους, διέτριβεν μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη, μὴ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν ἰσχυρὸν ν' ἀντιμετωπίσῃ κατὰ πρόσωπον τὸν ἡγεμόνα (τῶν Τούρκων Μωάμεθ Β')».

2. Ὡς ἐκ (ἀπὸ) προσώπου (τινός)[1].

Ἡ περίεργος αὕτη ἔκφρασις: *ἐκ προσώπου τοῦ δεῖνος* ἢ *ὡς ἐκ προσώπου τοῦ δεῖνος* (ἢ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ δεῖνος) ἔχει σχέσιν

1. Πρβλ. Ducange, Glossarium ἐν λέξει.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ... ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΕΤΣΟΣ
Ε.Υ.Δ. της ΚτΠ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

κάποτε καὶ μὲ τὴν πατρότητα τῶν κειμένων. Οἱ συγγραφεῖς ποιημάτων καὶ δὴ ἐπιγραμμάτων ἔγραφον κατὰ παραγγελίαν ἰσχυροῦ ἢ ὑψηλὰ ἱσταμένου προσώπου, μὴ δυναμένου νὰ στιχουργήσῃ, τὸ ὁποῖον καὶ ἀνέφερον εἰς τὸν τίτλον τοῦ στιχουργήματός των. Κάποτε ὅμως ὁ συγγραφεὺς ἁπλῶς παίζει ὁμιλῶν διὰ λογαριασμὸν μυθολογικοῦ ἢ ἀποθανόντος προσώπου ἢ ἀψύχου τινὸς (εἰκόνος, πηγῆς, ἰχθύων κ.τ.ὅ.) ἢ γενικωτέρου συνόλου, ὡς τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν Ant. Palatina III, 1890 (Cougny), οἱ ἀριθ. 296, 297, 298 φέρουν ἀντιστοίχως τὰς ἐπιγραφὰς «*ὡς ἐκ Βακχίδος*», «*ὡς ἐκ Σιβύλλης*», «*ὡς Σιβύλλης προμαντευσαμένης*» (ficta oracula). Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἔγραψεν «*ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς*» τοῦ ἐπισκόπου Γρηγορίου πρὸς τοὺς Καισαρεῖς, παροτρύνων εἰς ἐκλογὴν τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς ἐπισκόπου Καισαρείας (Migne, PG, 37, στ. 83).

Διάφορον ἔννοιαν ἔχει ὁ ὅρος *ἐκ προσώπου [τοῦ βασιλέως]* διοικητικῶς, δηλῶν τὸν στρατηγὸν (ἢ ἄλλον ἄρχοντα) θέματος (ἢ ἄλλης διοικ. περιοχῆς), περὶ ὧν Λέων ὁ Σοφὸς ἐν τοῖς Τακτικοῖς 4, 7: «*στρατηγὸς δὲ κυρίως ἐκαλεῖτο ὁ ἐκ προσώπου βασιλέως ἐπὶ πάντων κεφαλὴ ἀποστελλόμενος, ἔχων ὑποστρατήγους τοὺς τῶν θεμάτων στρατηγούς*» (Migne, PG, 107, στ. 701)[1]. Ὁμοία εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου καὶ ἐπὶ ἐκπροσωπήσεως τοῦ Πάπα (πρβλ. Ducange, Gloss. 1258) οἷον παρὰ Ματθ. Βλαστάρει: «*Λεγάτους εἶχεν ὁ Πάπας, οἱονεὶ ἐκ προσώπου αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ καθ' Ἕλληνας ἡ λέξις δηλοῖ*». Ἀνάλογος εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου εἰς τὰς ἑπομένας σφραγῖδας, χρονολογουμένας περὶ τὸ 1000:

Νο 193 † *Μιχαὴλ ἀσηκρῆτις ἐκ προσώπου τῶν...*

Νο 202 † *Σεργίῳ βασιλικῷ σπαθαροκανδιδάτῳ καὶ ἐκ προσ(ώ)που Χερσόνος.*

Νο 209 † *Ἰωάννην κανδιδᾶτον καὶ ἐκ προσώπου Ἀθην(ῶν).*

Νο 240 † *ἐ]κ προσώπου Μώρας καὶ Φιλ(ιπ)πουπόλεως τῷ ΟΡΤΕΓ.*

---

1. Πρβλ. ὁμοίαν χρῆσιν παρὰ Κ. Πορφυρογεννήτῳ, De adm. Imp. (Moravcsik) 50,174, 178, 180, 196. Ὅτι ἐκ προσώπου = ἐκπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ τῷ στρατηγῷ ὁ Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, σσ. 156, 291.

Νο 293 † ...*κουράτορι καὶ ἐ(κ) προσώπο(υ) τ(ῷ) Βαθ(υ)βάδῳ.*
Νο 294 † *Στεφάνῳ ἐκ προσ(ώ)που.*

(Πρβλ. V. Laurent, Documents de Sigillographie Byzantine, La collection C. Orghidan, Paris 1952).

Ἐπιβίωσις τῆς διοικητικῆς ὁρολογίας εἶναι π.χ. ἡ παρὰ Σιλβέστρῳ Συροπούλῳ «*καὶ ἐζήτησεν ὁ* [Κορώνης] *Χριστοφόρος, ἵνα ὁ ἐλευσόμενος λεγᾶτος καθίσῃ πρῶτος ἐν τῇ συνόδῳ, ἐπεὶ ὡς πρόσωπον ἔσται τοῦ Πάπα καὶ τὰ δίκαια ἐκείνου, ἤτοι τὰ πρωτεῖα ἔχειν ὀφείλει*» (Historia vera un. non verae, Hagae 1660, σ. 18, Β΄ κεφ. 22).

Περαιτέρω συνάγω ὀλίγας χαρακτηριστικὰς περιπτώσεις, ὅπου τὸ *ἐκ προσώπου* δὲν ἔχει χαρακτῆρα διοικητικῆς ὁρολογίας.

Ὁ ἱερὸς Φώτιος ὑπῆρξε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ποιητής. Ἰδοὺ πῶς ἐπιγράφονται ὕμνοι του:

α΄) *Φωτίου πατριάρχου ὕμνος ἐκ προσώπου Βασιλείου δεσπότου [Μακεδόνος].*

ἦχος α΄: *Ἀπὸ χειλέων ὕμνον | προσφέρω σοι τῷ κτίστῃ | ἀπὸ καρδίας βάθους | σοὶ δόξαν ἀναπέμπω* (προχείρως: Τρεμπέλας, Ἐκλογὴ Ἑλλην. Ὀρθ. Ὑμνογραφίας, 1949, 127-128). Ἀλφάβητος.

β΄) *Τοῦ αὐτοῦ [Φωτίου πατριάρχου] ὕμνος ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας εἰς Βασίλειον τὸν φιλόχριστον βασιλέα.*

ἦχος α΄: *Ἀκοντισθῶμεν πάντες | τῆς βασιλίδος νύμφης | Χριστοῦ τῆς Ἐκκλησίας | μυστικῶς ὑπαρχούσης...* (Τρεμπέλας, Ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 128-129). Ἀλφάβητος.

Ὁ λογοθέτης Συμεὼν (οὐχὶ ὁ Μεταφραστὴς) συνέγραψε Κανόνα εἰς Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον «*ὡς ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα*» (Πρβλ. Εὐστρατιάδην, ΕΕΒΣ Η΄, 1931, σ. 35 καὶ Τωμαδάκην, αὐτόθι ΚΓ΄, 1953, σ. 119).

Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ἔγραψε λόγον «*ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως*» (Scripta Minora I, σσ. 356-360 Kurtz-Drexl).

Ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν Δημητρίου Χωματιανοῦ (ιγ΄ αἰ.) ἐγράφη «*Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κυρὸν Γερμανὸν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸν σύνοδον, γεγονὼς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἐπισκόπου Σερβίων, ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τελοῦντος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, χειροτονηθέντος δὲ κατὰ περίστασιν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν μὲν Θεσσαλονίκην κατέχεσθαι ὑπὸ τῶν Λατίνων, τὸν μητροπολίτην δὲ ὑπερόριον*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ... ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ... ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

είναι» (Pitra, Analecta Sacra VII, 1891, στ. 578-588, PN').

Μεταξὺ τῶν ποιημάτων ἅτινα ἔγραψε Μανουὴλ ὁ Φιλῆς (ιδ' αἰ.) *πολλὰ ἐγράφησαν ἐκ προσώπου ἀτόμων ἢ ἀψύχων, ὡς τὸ «Εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον τῆς μονῆς τοῦ Φιλοκαλᾶ κεκοσμημένον διὰ χρυσαργύρου, ἐκ προσώπου Ἰωαννικίου μοναχοῦ οἰκονόμου αὐτῆς»* (Miller, I, σσ. 70-72, CLIX).

γ') *«Ἐκ προσώπου τῆς Ῥαουλαίνης τῆς Κασιανῆς εἰς εἰκόνα τῆς Θεομήτορος»* (αὐτόθι, σσ. 72-73, CLXI).

δ') *«Ἐκ προσώπου Τραπέζης, ἣν ἐποίησεν ὀκτάγωνον ὁ ἀρχιερεὺς Στρουμμίτζης»* (Martini, 66, 1 ἑξ.) κ.ἄ. πολλά.

Καὶ ὑπὸ τοῦ Δημ. Κυδώνη (ιδ' αἰ.) ἐγράφη λόγος ἀπὸ προσώπου Προχόρου Κυδώνη τοῦ ἀδελφοῦ του, καθ' ἃ ἡ σημείωσις: *«Ση. ὅτι τὸν ἔμπροσθεν λόγον, οὗ ἡ ἀρχὴ 'ἔπλεον ὡς ὑμᾶς', ἔγραψεν αὐτὸς ὁ θαυμάσιος Κυδώνης πρὸς τὸν πατριάρχην κὺρ Φιλόθεον, ἔστι δὲ ὁ λόγος οὐχ ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου ἱερομονάχου Προχώρου* (sic)» (G. Mercati, Notizie... Studi e Testi 56, 1931, σ. 287).

Ἑπόμενον εἶναι ὅτι ἡ τοιαύτη ἐκπροσώπησις ἐπέδρασεν εἰς τὴν σατιρικὴν ποίησιν, ὥστε ἐξ ὀνόματος ἰχθύων τζύρων, λακέρτας καὶ ρέγγας νὰ γραφῇ ὑπὸ Θεολογάκη τινὸς *«Ὡς ἐκ προσώπου τῶν καλουμένων τζύρων»!* (τὸ κείμενον ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 7, 1910, 355-359)

Καὶ ἐνεπίγραφον νεώτερον ἐπίγραμμα, ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Κοζάνης περιλαμβάνει *«Ἐπίγραμμα Νικολάου Βαρκούση ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἐν ἁγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ Κοζάνης πηγὴν τὴν ὀνομασθεῖσαν Καλλιρρόην. Ἐπίγραμμα ἡρωελεγεῖον ὡς ἐκ τῆς πηγῆς»!* (Παναγ. Ν. Λιούφη, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 52).

3. Οὐ τὸ ἐμὸν ἢ τὸ σόν.

Ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἀναφέρει εἰς τὴν Ἀλεξιάδα, ὅτι ὁ πατήρ της Ἀλέξιος Α', διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν μητέρα της Ἄνναν Δαλασσηνὴν ἐξέδωκε χρυσόβουλλον λόγον τοῦ ὁποίου ἀναφέρει τὸ κείμενον· ἐν αὐτῷ ἐγράφη: *«Μία ψυχὴ ἐν διῃρημένοις σώμασι διεγνώσθη καὶ χάριτι Χριστοῦ καλῶς διετηρήθη μέχρι τοῦ νῦν. Οὐ τὸ ἐμὸν ἢ τὸ σόν, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα, ἐρρήθη, καὶ τὸ δὴ μεῖζον...»* (III, VI,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΙΩΑΝΝΟΥ Θ. ΚΕΤΣΙΟΥ
Σ.Υ. ΤΗΣ Κ.τ.λ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

4, Leib)[1]. Ἤδη παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Leib, ὅτι ἡ Ἄννα ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον: «*μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν τούτου ῥᾴδιον ἐπιτυχεῖν τοῦ καλοῦ, ὅτε ταῦτα πάντα ἀνῄρηται... ὅτε τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν οὐκ ἔστι, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα, καὶ πάντα εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν εἰσάγον τὰ δεινά, καὶ τοὺς μυρίους γεννῆσαν πολέμους*» (Λόγος εἰς τὸν μακάριον Φιλογόνιον, Migne, PG, 48, στ. 749).

Ἀπήχησιν τοῦ χωρίου τούτου εὑρίσκω καὶ εἰς τὴν Νείλου, Τυπικὴν διάταξιν Μαχαιρᾶ: «*καὶ τὸ κακὸν καὶ ἐπάρατον τοῦτο ῥῆμα παρεισαχθῇ, τὸ ἐμὸν δηλονότι καὶ τὸ σόν, καὶ τὸ μεῖζον καὶ ἧττον...*» (Μενάρδος, σ. 72).

4. Κατατολμᾶν θαλάσσης.

Μιχαὴλ Γλυκᾶς (ιβ΄ αἰ.) ἔγραψεν εἰς τοὺς Στίχους καθ' ὃν κατεσχέθη καιρόν:

Ὡς δέ τις μεγαλέμπορος θέλων πολλὰ κερδῆσαι
δεινοῦ παντὸς ὑπερορᾷ, κατατολμᾷ θαλάσσης
καὶ τὰ φρικτὰ καταφρονεῖ χάσματα τῶν κυμάτων
καὶ πορρωτάτω στέλλεται πάντως ῥιψοκινδύνως,
οὕτως εἰς πλάτος ἐμαυτὸν ἀφῆκα τὸ τοῦ λόγου...

Ὁ ἔσχατος τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ Εὔδοξος Τσολάκης (Θεσσαλονίκη 1959, σ. 27) ἐσχολίασε τοὺς στίχους: «Τὸ νόημα... τὸ βρίσκομε καὶ

1. Ὁ νεώτερος ποιητὴς Κ. Π. Καβάφης († 1933) συνέγραψε (1927) ποίημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄννα Δαλασσηνή», ὅπου:

Εἰς τὸ χρυσόβουλλον ποὺ ἔβγαλ' ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς
γιὰ νὰ τιμήσῃ τὴν μητέρα του ἐπιφανῶς,
τὴν λίαν νοήμονα κυρίαν Ἄννα Δαλασσηνή,
τὴν ἀξιόλογη στὰ ἔργα της, στὰ ἤθη,
ὑπάρχουν διάφορα ἐγκωμιαστικά:
ἐδῶ ἂς μεταφέρουμε ἀπὸ αὐτὰ
μιὰ φράσι ἔμορφην, εὐγενική:
«Οὐ τὸ ἐμὸν ἢ τὸ σόν, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα ἐρρήθη».

(Ποιήματα[4], 1958, σ. 155).

Τὸν συσχετισμὸν τοῦ ποιήματος τοῦ Καβάφη πρὸς τὸ χωρίον τῆς Ἀλεξιάδος ἤδη ὁ Τίμος Μαλάνος, Ὁ ποιητὴς Κ. Π. Καβάφης καὶ τὸ ἔργο του, Ἀθήνα 1957, σσ. 381 - 382.

στοὺς στίχους Θ′ 87-89 τοῦ μυθιστορήματος Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν τοῦ Κ. Μανασσῆ »:

Ἡ τοῦ κερδαίνειν γὰρ ἐλπὶς ἐπείγει τοὺς ἐμπόρους
καὶ ποταμῶν καὶ θαλασσῶν κατατολμᾶν ἀγρίων
καὶ τὰς ψυχὰς διὰ χρυσὸν κινδύνοις παραβάλλειν».

Ὑπενθυμίζω τοὺς οἴκους ε′-ς′ τοῦ ΛΕ′ ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ, ἐκδοθέντος πρὸ τριετίας ὑπὸ Π. Νικολοπούλου (Ὕμνοι Γ′, 1957, σσ. 287-386), ἔχοντας οὕτως:

ε′

Ἁλμυρὰ τῆς θαλάσσης τὰ ὕδατα,
γλυκηρὰ τῇ κοιλίᾳ τὰ βρώματα.
Ῥιψοκίνδυνοι ἔμαθον ἄνθρωποι·
ἡ γαστὴρ γὰρ αὐτοὺς κατηνάγκασε.
Ψυχὰς σανίσιν ἐμπιστεύουσι,
τροφῆς χάριν καὶ ζάλης καταφρονοῦσι.
Ἀλλ' ὑμῶν ἡ γαλήνη ἀχείμαστος·
ὡς γὰρ ἄγκυρα ὑμῖν ἐστιν ὁ ψαλμὸς
Ἀλληλούια.

Πειρατὰς καὶ χειμῶνας καὶ κλύδωνας
παρορῶσιν οἱ χρήματα στέργοντες.
Τῶν κυμάτων τὸ γαῦρον θεώμενοι
δειλιῶσιν, ἀλλ' ὅμως οὐ φεύγουσιν·
ἐλπὶς γὰρ πλούτου τούτους εἵλκυσεν,
κἂν πνιγμὸν ἐπενέγκῃ καὶ κατάπληξιν.
Τὸ δὲ σκάφος ὑμῶν ἀναυάγητον·
ὡς λιμένα γὰρ εὔδιον εὕρατε τὸν ψαλμὸν
Ἀλληλούϊα.

5. Συμπληρωματικὰ τῶν εἰς -άρχης -άρχος.

(Ἀθηνᾶ ΞΒ′, 1-16)[1].

ἀρχιεράρχης, ὁ.

« *Τὸ μὲν προΐστασθαι τὸν ἀρχιεράρχην τῶν νόμων διαταγῶν* », Θ. Λάσκαρις, Ἐπιστολαὶ (Festa) 107,1.

εἰρηνάρχος, ὁ.

« *ἐκινήθη ὁ πόλεμος καὶ ὡς εἰρηνάρχος τοῦτον κατέπαυσεν* », Θ. Λάσκαρις, Ἐπιστολαὶ (Festa) I,31 (σ. 280).

ἐκκλησιάρχισσα, ἡ.

Τυπικὸν τῆς Θεοτόκου Κεχαριτωμένης (1118): « *ὀφείλει δὲ ἔχειν ἡ κατὰ καιροὺς ἐκκλησιάρχισσα καὶ παρεκκλησιάρχισσαν συμπονοῦσαν αὐτῇ* » MM AD 5, 1887, σ. 350. Πρβλ. Θαυμακοῦ Χρυσόστομον, Ἐκκλησία ΛΣ′, 1959, σσ. 446-347.

ἐκκλησίαρχος, ὁ.

« *(Θεοδόσιον) τὸν μοναχὸν καὶ ἐκκλησίαρχον* », Κυπρ. Σπουδαὶ ΚΒ′, 1958, σ. 20 (ἔγγρ. ἔτους 1287).

---

1. Πρβλ. καὶ R. Guilland, Index des Dignités et Fonctions, ΕΕΒΣ ΚΘ′, 1959, σσ. 68-74.

Ε.Δ.Α της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἐπιστημονάρχης, ὁ.

Πρβλ. Βασ. Στεφανίδου, Οἱ ὅροι ἐπιστήμη καὶ ἐπιστημονάρχης παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ΕΕΒΣ Ζ΄, 1930, σσ. 153-158.

κραταρχία, ἡ.

«τίνος ἕνεκα τοῦ τῆς κραταρχίας κλήρου βασιλικῆς ἀγωνιζόμεθα», Θ. Λάσκαρις, Ἐπιστολαὶ (Festa) 44,93-94. *«ὄνησιν ἀριστοκράτιστον οἶδε τῆς Αὐσονικῆς κραταρχίας»,* αὐτόθι 205,5-6.

μεράρχης, ὁ.

«Μεράρχαι, οἱ λεγόμενοί ποτε καὶ στρατηλάται, νῦν δὲ τῇ συνηθείᾳ καλούμενοι τουρμάρχαι», Λέων ὁ Σοφός, Τακτικὰ 4, μγ΄ (Migne, PG, 107, στ. 708).

μυριαρχία, ἡ.

«πλήθη προσῆλθεν... ὀκτὼ συναθροίζοντα μυριαρχίας», Γ. Πισίδης, Α΄, 218-219 (Bonn).

μυρίαρχος, ὁ.

«ἐστρατήγουν δ' αὐτῶν (Σκυθῶν) μυρίαρχοί τε καὶ χιλίαρχοι κατὰ τὸν ἀριθμόν, καὶ αὐτοκράτορες στρατηγοὶ δύο» Καντακουζηνὸς Ι, 189,7-8 (Bonn.). Ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔτος 1322.

μυστηριάρχης, ὁ.

Ὁ ἱερεύς. Σύγχρονον (Καλύβας).

ναυστολάρχης, ὁ.

«μέγας πεφηνὼς ναυστολάρχης Κερκύρας» (ὁ Στέφανος, σύζυγος Ἄννης Κομνηνῆς † 1149). Gallavotti, Laur. Cod. altera analecta, Ac. Naz. Lincei serie VIII, vol. IV, 1149, σσ. 352-379, σ. 360, στ. 15.

ναυστολαρχέω.

«ναυστολαρχεῖ ἀμφὶ Κερκύρας πόλιν» (Gallavotti, Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 360, στ. 9).

παρεκκλησιάρχισσα, ἡ.

Πρβλ. ἐκκλησιάρχισσα.

στρατοπεδαρχέω ρ.

«στρατοπεδαρχήσας ἀρίστως καὶ κυβερνήσας», Θ. Λάσκαρις, Ἐπιστολαὶ (Festa) 23,53-54.

συστρατάρχης, ὁ.

Θεοδόσιος Διάκονος Α 233 (Παναγιωτάκης).

ταγματάρχης, ἡ.

λιταῖς τῆς κυησάσης σε μητροπαρθένου Κόρης,
ἣν ἔχει καὶ συστράτηγον καὶ σύμμαχον μεγάλην

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

καὶ ταγματάρχην δεξιὰν κατὰ τῶν πολεμίων
καὶ δὸς αὐτῷ καὶ ψυχικὴν ἐν τέλει σωτηρίαν».
Θ. Πρόδρομος, Migne, PG, 133, στ. 1360.

τουρμάρχης, ὁ.

«*καὶ τουρμάρχης ἔστιν ὅποτε καλούμενος μεράρχης*», Λέων ὁ Σοφός, Τακτικὰ 4, 7 (Migne, PG, 107, στ. 701).

ΠΙΝΑΞ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

'Αγαθίας Σχολαστικὸς 3
'Ακροπολίτης Γεώργιος 6
Βαρκούσης Νικόλαος 11
Βλάσταρις Ματθαῖος 9
Γαβριὴλ Γ' 7 - 8
Γλυκᾶς Μιχαὴλ 5, 12
Γρηγορᾶς Νικηφόρος 6 - 7
Δούκας 8
Θεοδόσιος Διάκονος 14
Θεολογάκης 11
'Ιωάννης 'Αναγνώστης 7, σημ.
'Ιωάννης Καντακουζηνὸς 14
'Ιωάννης Χρυσόστομος 12
Καβάφης Π. 12
Καλύβας 14
Κασσιανὸς Βάσος 4
Κεδρηνὸς Γεώργιος 6
Κομνηνὴ 'Αννα 5, 11
Κυδώνης Δημήτριος 11
Λάσκαρις Θεόδωρος Β' 13, 14
Λέων Διάκονος 4
Λέων ϛ' ὁ Σοφὸς 4 σημ., 9, 15
Μανασσῆς Κωνσταντῖνος 13
Μιχαὴλ Χωνιάτης 6
Νεῖλος 12
Νεόφυτος ὁ 'Εγκλειστος 5
Πισίδης Γεώργιος 14
Πρόδρομος Θεόδωρος 15
Προκόπιος Καισαρεὺς 3
Ρωμανὸς ὁ Μελῳδὸς 13
(Σφραγίδων ἐπιγραμμάτων ποιηταὶ) 9 - 10
Σφραντζῆς Γεώργιος 7
Συμεὼν Λογοθέτης 10
Συρόπουλος Σίλβεστρος 10
Φιλῆς Μανουὴλ 11
Φώτιος πατριάρχης 10
Χωματιανὸς Δημήτριος 10
Ψελλὸς Μιχαὴλ 4, 10

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἀγνωσίας βυθὸς 6
ἀμνηστία 6
ἀνάμνησις, ἡ 6
ἀποπροσωπίσαι 8
ἀπὸ προσώπου 8 ἑξ.
ἀρχιεράρχης, ὁ 13
-άρχης -άρχος 13 ἑξ.
βυθὸς λήθης, ἀφανείας 4 ἑξ.
εἰρηνάρχος, ὁ 13
ἐκκλησιάρχισσα (-ίαρχος), ὁ 13
ἐκ προσώπου (τοῦ βασιλέως Πάπα, Τραπέζης κ.ἄ.) 8 - 10
ἐπιστημονάρχης, ὁ 14
εὐληθάργητος, ὁ 5
ἱστορία (-ας λόγος) 5, 6
κατατολμᾶν θαλάσσης 12 - 13
κραταρχία, ἡ 14
λεγᾶτος, ὁ 8, 9
λήθη, ἡ 5 ἑξ. ἕπεται 5 -ης βυθὸς -οῖς διολισθαίνειν 5, καταδύεσθαι 5, κα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ταδῦναι 7, καταποντίζειν 5, κρύπτεσθαι 6, παραδίδεσθαι 5, 6, παρασύρεσθαι 4, παρεμπίπτειν 3, συγκαλύπτεσθαι 4
μεράρχης, ὁ 14
μυριαρχία, ἡ 14
μυρίαρχος, ὁ 14
μυστηριάρχης, ὁ 14
ναυστολαρχέω 14
ναυστολάρχης, ὁ 14
ρητορική, ἡ 4
σιγῆς τάφῳ 7 σημ.
στρατηγός, ὁ 9
στρατοπεδαρχέω 14
στρατοπεδάρχης, ὁ 14
συστρατάρχης, ὁ 14
ταγματάρχης, ἡ 14
τουρμάρχης, ὁ 15
ὑποστράτηγος, ὁ 9
φιλοσοφία, ἡ 4
χρόνος, ὁ 5
ὡς ἐκ προσώπου 8 ἑξ.
ὡς πρόσωπον 10

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

22 - 7 - 1960

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

16. Monumenta Musicae Byzantinae. Contacarium Palaeoslavicum Mosquense edendum curavit Arne Bugge. Copenhague 1960, 4ον, XXVIII+10 σελ.+204 πανομ. πίν. χ/φ.
17. Emerita. Revista de lingvistica y filologia clasica. Tomo XXVIII, fasc. 2ο, Madrid 1960, 207-383.
18. Δελτίον Ἱστορικῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμος ΙΔ' (1960).
19. Εἰς Μνήμην Κωνστ. Ἰ. Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, 8ο, σσ. μ'+531+Πίν.
20. Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ΚΘ', 1959.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Εἰς τὰς σσ. 12-13 « *Κατατολμᾶν θαλάσσης* ». Πρβλ. « *κυμάτων ἀγρίων κατατολμήσας* » τοῦ Ἀρσενίου Ἀποστόλη ἐν Μ. Ι. Μανούσακα, Ἀρσενίου Ἀποστόλη Ἐπιστολαί, Ἐπετηρὶς Μεσ. Ἀρχείου Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 8 (1960), σ. 22, στ. 32-33.

Ν. Β. Τ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 223 σημ. 3 ἀντὶ Γενεύβῃ γράφε Γενέβῃ
» 236 σημ. 1 καὶ 3 ἀντὶ Χατζηδάκι, Χατζηδάκις, γράφε Χατζιδάκι, Χατζιδάκις,

Π. Μ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006